

Eduskunnan talousvaliokunta

Asia: HE 204/2025 vp patenttilaiksi

Talousvaliokunta on pyytänyt minulta arviota hallituksen esitykseen sisältyvän patenttilakiehdotuksen 111 §:n suhteesta perustuslain vaatimuksiin ja mahdollisesta tarpeesta pyytää asiasta perustuslakivaliokunnan lausunto.

Hallituksen esityksessä 111 § on muotoiltu seuraavasti:

111 § Keksinnön pakkolunastus valtiolle

Suomen ollessa valmiuslain (1552/2011) 3 §:ssä tarkoitetuissa poikkeusoloissa, valtioneuvosto voi päättää, jos se on yleiseen tarpeeseen liittyvästä syystä välttämätöntä, että oikeus tiettyyn keksintöön on luovutettava valtiolle. Täten saadusta oikeudesta keksintöön on suoritettava täysi korvaus.

Työ- ja elinkeinoministeriö on toimittanut talousvaliokunnalle valiokuntakäsittelyn aikana 111 §:stä täsmennetyn ehdotuksen (vastine 19.3.2026), joka kuuluu seuraavasti:

111 § Keksinnön pakkolunastus valtiolle

Suomen ollessa valmiuslain (1552/2011) 3 §:n 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuissa poikkeusoloissa, valtioneuvosto voi päättää, jos se on yleiseen tarpeeseen liittyvistä syistä välttämätöntä, että oikeus tiettyyn keksintöön on luovutettava valtiolle.

Lunastettavan keksinnön omistajalla on oikeus saada valtion varoista keksinnön markkina-arvoa vastaava täysi korvaus lunastuksen vuoksi aiheutuvista taloudellisista menetyksistä. Markkina-arvo on määritettävä sellaisella luotettavalla menetelyllä, joka johtaa omaisuuden korkeimpaan arvoon.

Lunastuksessa ja siitä suoritettavasta korvauksesta päättää valtioneuvosto yleisistunnossaan. Valtioneuvoston päätökseen voi hakea muutosta valittamalla siten kuin oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019) säädetään. Lunastettavan keksinnön omistajalle on ilmoitettava päätöksestä viipymättä.

Ehdotettua sääntelyä on arvioitava valtiosääntöoikeudellisesti erityisesti perustuslain 15 §:n omaisuudensuojasäännöksen perusteella. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Pykälän 2 momentti sisältää erityisen pakkolunastusta koskevan lakivarauksen, jonka mukaan omaisuuden pakkolunastuksesta yleiseen tarpeeseen täyttää korvausta vastaan säädetään lailla.

Perustuslaki asettaa siten pakkolunastukselle yleisen tarpeen vaatimuksen ja täyden korvauksen vaatimuksen. Perustuslain pakkolunastussäännöstä on tyypillisesti sovellettu kiinteisiin ja irtaimiin esineisiin liittyvien oikeuksien lunastustilanteissa, mutta se on sovellettavissa myös immateriaalioikeuksia lunastettaessa.

Ehdotetussa muotoilussa asetetaan keksintöä koskevan oikeuden lunastamiselle vaatimukseksi: ”jos se on yleiseen tarpeeseen liittyvistä syistä välttämätöntä”. Säännös kiinnittää pakkolunastuksen sinänsä yleisen tarpeen käsitteeseen. Laissa ei kuitenkaan täsmennetä sitä, minkälaisesta yleisestä tarpeesta lunastuksen yhteydessä on kysymys. Tätä ei avata myöskään säännösehdotuksen perusteluissa tarkemmin. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että pakkolunastuksen mahdollistavassa laissa tulee yksilöidä ja konkretisoida riittävän selvästi, mikä on se yleinen tarve, jonka tyydyttämiseksi pakkolunastustoimivalta perustetaan (ks. Lämsineva, Omaisuudensuoja (PL 15 §), s. 586, teoksessa Hallberg ym., Perusoikeudet, 2011). Vaikka säädösehdotus kiinnittää keksinnön pakkolunastusoikeuden sinänsä yleisen tarpeen käsitteeseen, jättää se pakkolunastuksen osalta säännöksen soveltamisen ja siten ensi vaiheessa valtioneuvoston päätöksen varaan sen arvioinnin, milloin kyseessä on säännöksessä mainittu yleinen tarve.

Korvauksen suuruudeksi määritetään pykälässä ”keksinnön markkina-arvoa vastaava täysi korvaus lunastuksen vuoksi aiheutuvista taloudellisista menetyksistä”. Tämä muotoilu vastaa kiinteän omaisuuden ja erityisten oikeuksien lunastuksesta annetun lain 30 §:n säännöstä. Sen mukaan lunastettavasta omaisuudesta on määrättävä omaisuuden markkina-arvoa vastaava täysi korvaus (kohteenkorvaus). Markkina-arvo on määritettävä sellaisella luotettavalla menetelmällä, joka johtaa omaisuuden korkeimpaan arvoon.

Kyseinen säännös on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (ks. PeVL 16/2025 vp).

Perustuslakivaliokunnan mielestä korvauksen tulee saattaa omaisuuden haltija siihen taloudelliseen asemaan, jossa tämä olisi ollut, jos pakkolunastusta ei olisi tehty. Varallisuus- aseman muuttumattomuuden periaatetta on perustuslakivaliokunnan mielestä syytä pitää perustuslain 15 §:n 2 momentin täyden korvauksen kannalta keskeisenä lähtökohtana. Perustuslakivaliokunnan mukaan oli lisäksi selvää, että perustuslain 15 §:n 2 momentin kvalifioidusta lakivarauksesta johtuu, että pakkolunastuksessa ei voida poiketa täyden korvauksen vaatimuksesta. Säännös ei siten mahdollista korvaustason harkintaa esimerkiksi sen perusteella, kuinka painavaan yleiseen tarpeeseen lunastuksesta säädetään (ks. PeVL 16/2025 vp, kappale 11).

Perustuslakivaliokunta ei pitänyt ongelmallisena täyden korvauksen vaatimuksen kiinnittämistä markkina-arvoon. Sen sijaan valiokunta piti välttämättömänä, että lunastuslaissa säädetään käytettävissä olevista arviointimenetelmistä tai vähintään menetelmän valinnasta täyden korvauksen turvaavalla tavalla. Perustuslakivaliokunnan mielestä tässä sääntely-yhteydessä yksiselitteisimmin perustuslain 15 §:n 2 momentin täyden korvauksen vaatimuksen täyttää sellainen luotettava arvonmäärittäminen, joka johtaa korkeimpaan arvoon (PeVL 16/2025 vp, kappaleet 12-15). Lunastuslain 30 §:n muotoilu, jota työ- ja elinkeinoministeriön täsmentävä säännösehdotus noudattaa, perustuu tältä osin tähän perustuslakivaliokunnan nimenomaiseen kannanottoon.

Sinänsä työ- ja elinkeinoministeriön vastineessa esitetty 111 §:n muotoilu täyttää käsityksen mukaan perustuslain 15 §:n 2 momentissa asetetun täyden korvauksen vaatimuksen. Tietyn ongelman muodostaa se, että ehdotuksessa ei edelleenkään ole tarkempia säännöksiä korvauksen perusteista ja sen määrittämisestä. Tämä jättää valtioneuvostolle merkittävästi harkintavaltaa päättäessään lunastuksesta ja lunastuskorvauksesta. Tätä ongelmaa ei merkittävästi vähennä mahdollisuus hakea muutosta valtioneuvoston pakkolunastuksesta koskevasta päätöksestä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain mukaisesti. Säännäntilanne poikkeaa siten keksintöjen pakkolunastusten osalta merkittävästi lunastuslain soveltamisalaan kuuluvista tilanteista.

Ehdotetussa 111 §:ssä on kyse hyvin poikkeuksellisesta sekä asiallisesti ja ajallisesti rajatusta tilanteesta. Tätä osoittaa se, että säännöksen soveltaminen on rajattu valmiuslain 3 §:n 1 ja 2 kohdissa tarkoitettuihin poikkeusoloihin (työ- ja elinkeinoministeriön

vastineessa tehdyn tarkennuksen jälkeen; hallituksen esityksessä pakkolunastusmahdollisuus olisi ulotettu kaikkiin valmiuslain 3 §:ssä tarkoitettuihin poikkeusoloihin). Kyseisissä sotilaallisiin kriiseihin rajatuissa poikkeusoloissa voi sovellettavaksi tulla myös perustuslain 23 §:n säännös tilapäisistä poikkeuksista perusoikeuksista, vaikka hallituksen esityksessä ei siihen tältä osin viitatakaan.

Eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentin mukaan valiokunnan tulee pyytää asiasta perustuslakivaliokunnan lausunto, jos valiokunnassa valmistelevasti käsiteltävän lakiehdotuksen perustuslainmukaisuudesta tai suhteesta ihmisoikeussopimukseen on epäselvyyttä. Tällä tarkoitetaan puhemiesneuvoston 18.2.2025 täsmentämien valiokuntien yleisohjeiden mukaisesti ennen muuta lakiehdotuksen säätämisjärjestykseen vaikuttavia kysymyksiä.

Vaikka edellä olen esittänyt kritiikkiä ehdotetun 111 §:n muotoilua kohtaan lunastusperusteen määrittelyn ja korvaussääntelyn yleisyyden osalta, ei ehdotettu 111 § kuitenkaan ole nähdäkseni suoranaudessa ristiriidassa perustuslain 15 §:n 2 momentin kanssa, joka edellyttää pakkolunastukselta yleisen tarpeen ja täyden korvauksen vaatimuksen täytymistä. Ehdotettuun 111 §:n (työ- ja elinkeinoministeriön vastineessa täsmennetyssä muodossa) perustuslainmukaisuudesta ei siten ole arvioni mukaan eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentissa tarkoitettua epäselvyyttä, joka edellyttäisi lausunnon pyytämistä perustuslakivaliokunnalta.

Turussa 7.4.2026

Veli-Pekka Viljanen

OTT, Valtiosääntöoikeuden professori (Turun yliopisto)